בס"ד

מנחם אב התשפ"ד

שבת חזון

לעילוי נשמת
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

פרשת דברים

עלון חידושי תורה ופרפראות מ **א'** ועד **ת'** על **פרשת השבוע** ועניינא דיומא ממפרשי ומדרשי חז"ל

התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה דברים 105 פסוקים = **ימי גאולה**

בפרשה 2 מצוות לא תעשה. (ספר החינוך)

לא תעשה : שלא למנות דיין שאינו בקי בדיני תורה אע"פ שהוא חכם בחכמות אחרות • שלא ייראה הדיין בדין מאדם רע.

חומש דברים נקרא גם משנה תורה ותרגומו פתשגן אורייתא, ספר הישר וספר התוכחות בו מוכיח משה רבינו את בני ישראל.

אם מונים שש מאות ושלוש עשרה אותיות מהאות **ב'** שב'**אֵלֶּה הַדְּבָרִים**', מגיעים לאות **ר'**, ואם סופרים עוד שש מאות ושלוש עשרה אותיות, מגיעים לאות **כ'**, ובדילוג נוסף של שש מאות ושלוש עשרה אותיות, מגיעים לאות **ה'**, הרי שמקבלים **ברכה**. (תורת חמד)

פרשת דברים חלה תמיד בשבת חזון שלפני תשעה באב.

אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְריבְכֶם. הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם. (א יב-יג)

פרשת דברים נקראת תמיד לפני תשעה באב. אמרו חז"ל: "שלושה נביאים ניבאו בלשון איכה". משה רבינו (דברים א' יב): "**אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְריבְכֶם**", ישעיהו הנביא (בהפטרה לשבת זו א' כא): "**אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים**" וירמיהו הנביא במגילת איכה הנקראת בתשעה באב: "**אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס**" אמר משה רבינו לישראל אם רוצים אתם ש**אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי** ולא אחרים – ישעיהו וירמיהו, **הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים**, שיהיו חכמים בעיניכם ותכבדו אותם כראוי, ואז **וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם** והם יסבלו וייתפסו בעוון הדור, ועל ידי כך יתכפר לכם. אבל אם לא תכבדו החכמים, אזי בהכרח יחרב בית המקדש, וממילא יבואו גם ישעיהו וירמיהו לקונן באיכה. (תורת אהרון) אמר רבי לוי משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין, אחד ראה אותה בשלוותה, ואחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בניוולה, משה רבינו ראה את ישראל בכבודם ושלוותם, ישעיהו ראה אותם בפחזותם, ירמיה ראה אותם בניוולם. (איכה רבה א א)

אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד – **יָשְׁבָה** אותיות י' שבה, היכן הם עשר הקדושות שהיו בירושלים וכולם עכשיו בדד [**בָדָד** בגימטריא **י'**]. **בָדָד** ר"ת **בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ** גם בגלות עליך לדעת ולהאמין שה' הוא המוליכך בדרך הזו. **אֵיכָה** ר"ת **אני ירמיהו כ**הן **ה**ענותי – רמז שירמיהו חיבר את ספר איכה. (ספר הדורות) **יָשְׁבָה** ר"ת **ש**למה **ב**ימיו **יחרב ה**מקדש – ע"פ רבינו האריז"ל שירמיהו הנביא היה גלגול של שלמה המלך. (חומת אנך)

רמז בסדר הפרשיות בחומש דברים: **דְּבָרִים וְאֶתְחַנַּן** – דבריו של אדם צריכים להיות בתחינה להקב"ה. **עֵקֶב רְאֵה שׁוֹפְטִים** – יען שרואה כי יש אלקים שופטים בארץ. **תֵּצֵא תָבוֹא נִצָּבִים וְיֵלֵךְ** – בין כשהוא יוצא, בין כשהוא בא, בין כשעומד, בין כשהולך. **הֶאֱזִינוּ וְזֹאת הַבְּרָכָה** – יאזין ויבין שזאת התורה היא הברכה. ('ספר החיים' לרבי חיים ב"ר בצלאל, אחי המהר"ל מפראג).

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל (א א). איתא בחז"ל (ב"ב קסה א) רוב בני אדם חשודין על הגזל [רוב בגזל כעין גזל שמורין להתירא במשא ובמתן לעכב איש מריוח הראוי לו לחבירו, מכזבין במשא ומתן ומשקרין] ומיעוט בעריות והכל בלשון הרע. בלשון הרע סלקא דעתך אלא אבק לשון הרע. דבר זה נרמז בפסוק **אֵלֶּה** ר"ת **א**בק **ל**שון **ה**רע. **אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל** היינו שהוכיחם ב'**אֵלֶּה**' באבק לשון הרע, שבו כולם נכשלים. (חומת אנך) לפי שתכלית דברי ה' לבני ישראל להכניסם לארץ ישראל ולבנות להם את בית הבחירה. ואמרו חז"ל (יומא ט ב) שבעוון שנאת חינם חרב הבית. שבבית ראשון היה מצה ומריבה ושנאת חנם בין נשיאי ישראל שנקראו רועים, כמ"ש (ירמיה כג ד) **וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם רֹעִים** ונחרב הבית בסיבת המריבה שהיתה בין מלכי ישראל ומלכי יהודה. ובבית שני היתה מידת השנאת חנם בין כל ישראל כִּי פָשָׂה הַנֶּגַע בכולם עד לאין מרפא. (כלי יקר) ואמרו חז"ל (ב"מ ל ב) לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא עַל שֶׁדָּנוּ בָּהּ דִּין תּוֹרָה. אֶלָּא דִּינֵי דְּמָגִיזְתָּא לְדַיְּינוּ?! אֶלָּא אֵימָא: שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּינֵיהֶם עַל דִּין תּוֹרָה וְלָא עֲבַדוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. כתבו התוספות - ואם תאמר דביומא (דף ט:) אמר מפני שנאת חנם וי"ל דהא והא גרמא. ועוד אמרו (גיטין נה ב) מאי דכתיב (משלי כח, יד) **אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה.** אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים וגו. (שלמה חדשה)

כתב הבן יהוידע - **קשה וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים**?! ולמה אינו תולה החורבן בעבירות חמורות שהיה בידם? וכבר צווחו קמאי בזה. ונראה לי דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כ:) אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כתיב (דברים י, יז) '**אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים**' וכתיב (במדבר ו, כו) **יִשָּׂא י-הוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ**? אמר להם אני כתבתי בתורה (דברים ח, י) '**וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ**' והם דקדקו על עצמן עד כזית. נמצא ישראל אם יעשו לפנים משורת הדין אז מדה כנגד מדה יעשה הקדוש ברוך הוא עמהם לפנים משורת הדין ואין מעניש כפי חיובם על עבירות שבידם ולכן כיון דלא עבדו לפנים משורת הדין חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם.

אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ. (א ב) רמז בפסוק אודות אחד עשר ימים בשנה בהם אנו מתאבלים על חורבן בית המקדש ואלו הן: עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז, ותשעת הימים מראש חודש אב עד תשעה באב, סה"כ אחד עשר יום. והוא רמוז בפסוק **אַחַד עָשָׂר יוֹם** שמתאבלים **מֵחֹרֵב** על חורבן הבית. והכל משורש אבק לשון הרע שהיא שנאת חינם. (עיר גיבורים – לכלי יקר)

וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר ס **וַנַּפֹּן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב.** (ב ח) בפסוק זה יש פסקא באמצע הפסוק. מלמד שרמז להם הגלות שבני עשיו יעקרו מלכותם. **מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה** כמו שנאמר (ירמיה לט ה) **וַיַּשִּׂיגוּ** אֶת **צִדְקִיָּהוּ בְּעַרְבֹת** יְרֵחוֹ ר"ת צבי. [פרש"י – (יחזקאל יב יג) מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדים והולך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו]. **מֵאֵילַת** שעל ידי האלה נתפס שרדפו אחרי צבי והשיגוהו. ד"א על ידי האלה והשבועה שנשבע אל נבוכדנצר וביטלה. **וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר** כאן נתקימה עצתו של גבר זה ירמיהו שנאמר (איכה ג א) **אֲנִי הַגֶּבֶר** רָאָה עֳנִי . **אֲנִי הַגֶּבֶר** בגימטריא **ירמיהו** (271). כתיב באיכה (שם) אֹיְבִי כֻלָּם **אֲנִי הַגֶּבֶר** רָאָה ס"ת **ירמיה**, וכתיב (ד"ה ב לו יב) **וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְ-הוָה אֱ-לֹהָיו לֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא מִפִּי יְ-הוָה.** פרש"י - מהו הרע? שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' וחוץ מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדברי נביא מפי ה' ושעבר על שבועת נבוכדנאצר . **וַנַּפֹּן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב** לכך הפסיק בנתים, **כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשָׂו** (לקמן כב) מה שתולה מואב בעשיו, לפי שכשגלו ישראל וישבו **עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל** בוכים, היו עמון ומואב מתלוצצים עליהם ואומרים להם מה בכך שאתם יושבים על נהרות בבל הלא בעבר הנהר ישבו אבותיכם, אמרו להם אם כן שיש לנו לחזור ולשוב אל מקום אבותינו גם אתם באתם מלוט שהיה בסדום שנאמר (צפניה ב ט) **כִּי מוֹאָב כְּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה** , לכך תולה מואב ועמון בעשו. (רבינו אפרים)

שאלות

א. בפרשתנו ר"ת אלול – לרמוז שצריכים האנשים הכשרים לחזור בתשובה בחודש אלול.

א. רמז בפרשה שבישולי גויים אסורים באכילה ואפילו בישלם הגוי בכלים כשרים, ואינם אסורים בהנאה. [והקשר למגילת איכה]

ב. **וַנִּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי. וַיֹּאמֶר יְ-הוָה אֵלַי אַל תִּירָא אֹתוֹ** (ג א) פרש"י - וּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה (מב, ח) זֶה עוֹג שֶׁפָּלַט מִדּוֹר הַמַּבּוּל. וְזֶהוּ **מִיֶּתֶר הָרְפָאִים**, שֶׁנֶּאֱמַר: **הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ**.. (לעיל ו,ד) וּמִתְכַּוֵּן שֶׁיְּהָרֵג אַבְרָם וְיִשָּׂא אֶת שָׂרָה. כיצד ניצול עוג מלך הבשן ממי המבול.

ג. רַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: נָכְרִי יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו דְּבַר תּוֹרָה, דִּכְתִיב (ב ה) : **כִּי יְרֵשָׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת הַר שֵׂעִיר**. וְדִלְמָא יִשְׂרָאֵל מְשׁוּמָּד שָׁאנֵי? אֶלָּא מַהָכָא (ב ט): **כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עָר יֵרֵשָׁה** (קידושין יח א) כיצד מחשיב את בני עשיו כישראל משומד, והרי עשיו לקח נשים מבנות כנען וקיימא לן (יבמות כב במשנה) דוולדה כמוה ואינו בנו ליורשו. דאמרינן (שם) מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִכָּל מָקוֹם - פּוֹטֵר אֵשֶׁת אָבִיו מִן הַיִּבּוּם, וְחַיָּיב עַל מַכָּתוֹ וְעַל קִלְלָתוֹ, וּבְנוֹ לְכָל דָּבָר, חוּץ מִמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַגּוֹיָה. מפני שאינו נחשב כבנו.

ד. **וְאֶצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן**. (א יח) מה הכוונה **בָּעֵת הַהִוא**, איזה הלכות לימד משה רבינו לפני מותו ומדוע היכה עד כה.

ה. **רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ בֹּאוּ וִרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ** (א ח) מה הטעם שפתח הכתוב בלשון יחיד **רְאֵה**, והמשיך בלשון רבים **לִפְנֵיכֶם, בֹּאוּ וִרְשׁוּ**.

ה. איתא בחז"ל - חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ בני דורו שהאריכו ימים אחריו / תלמידיו כָּתְבוּ (יְמָשֵׁק סִימָן) יְשַׁעְיָה, מִשְׁלֵי, שִׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת. מה הטעם שאת ספר ישעיהו כתבו חזקיהו וסיעתו. וכל הנביאים כתבו ספריהם בעצמם. מה הטעם ששלמה המלך לא כתב את מִשְׁלֵי, שִׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת.

ו. **בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחְיָהּ אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֹהֲבֶיהָ** (איכה א ב) מה הטעם דכתיב **בָּכוֹ תִבְכֶּה** בכפל לשון וכן כתיב **בָּכוֹ** בו' הול"ל **בָּכֹה**.

ז. בפרשה משה רבינו מוכיח את עם ישראל ברמז על חטא העגל. תיבה בפרשה בה רמוז הקשר בין ברכת המזון לחטא העגל.

ח. הר בארץ ישראל המוזכר בפרשה לו ארבע שמות.

ט. **אֶעְבְּרָה בְאַרְצְךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול**. (ב כז) מה הטעם שנאמר **בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ** בכפל לשון. מה ההבדל בין דרך הרבים לדרך המלך.

י. **הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת אִישׁ.** (ג יא) מה היו אורך רגליו של עוג כשמשה רבינו הרג אותו.

כ. **לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן** (א יז) פרש"י - שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה, שֶׁאִם קָדַם וּבָא לְפָנֶיךָ, לֹא תְּסַלְּקֶנּוּ לַאֲחֵרוֹנָה .(סנהדרין ח א) מה הטעם שלא פירשו כפשוטו דקאי על אדם גדול במעלה ואדם קטן במעלה. מה ההוה אמינא להקדים את הגדול במעלה אם הקטן במעלה התחיל לדון לפניו.

כ. ראיה בפרשה שנכרי יורש את אביו מן התורה.

ל. איתא בגמרא (שבת י א) מַאימָתַי הַתְחָלַת דִּין? רַבִּי יִרְמְיָה וְרַבִּי יוֹנָה. חַד אָמַר מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ הַדַּיָּנִין. וְחַד אָמַר מִשֶּׁיִּפְתְּחוּ בַּעֲלֵי דִינִים. וְלָא פְּלִיגִי, הָא, דְּעָסְקֵי וְאָתוּ בְּדִינָא. הָא, דְּלָא עָסְקֵי וְאָתוּ בְּדִינָא. וכן איתא בשו"ע (חו"מ ה ה) מאימתי הוי התחלת הדין משיתחילו בעלי דינים לטעון או שנתעטפו הדיינים. רמז בפרשה למה שאמרו חז"ל שהתחלת הדין מישעטפו הדיינים בטליתותיהם.

ל. **אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל** (א א) מספר הימים שבהם משה רבינו הוכיח את בני ישראל בספר דברים.

מ. **וָאֶצַו אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר יְ-הוָה אֱ-לֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חָיִל.** (ג יח) פרש"י - לִבְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד הָיָה מְדַבֵּר. מה הטעם שלא הזכיר גם את חצי שבט המנשה.

נ. **וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַנִּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב**. (ב ח) משמע ששייכים היו לאדום. לכאורה קשה מדכתיב (דברי הימים ב ח יז) **אָז הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן גֶּבֶר וְאֶל אֵילוֹת עַל שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ אֱדוֹם.** משמע שהיו שייכים לישראל.

ס. **יְ-הוָה אֱ-לֹהֶיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב**. (א י) איתא במדרש (רבה א יא) זה שאמר הכתוב (תהלים ה ח) **אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ**. מה עניין הפסוק בתהילים לכאן.

ע. **הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם**. (א יג) פרש"י : **חֲכָמִים** – כְּסוּפִים (מדרש ספרי). מה פירוש כְּסוּפִים.

פ. **אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס.** (איכה א א) מה הטעם שהנביא מדמה את ירושלים דווקא לאלמנה.

צ. **וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ.** (א כד) מה הלשון **וַיִּפְנוּ** .

ק. **יִרְאַת יְ-הוָה תּוֹסִיף יָמִים** (משלי י כז) נאמר על ישעיהו הנביא, כמה שנים חי ישעיהו הנביא.

ר. **דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְ-הוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם** (א ג) פרש"י - מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הוֹכִיחָן אֶלָּא סָמוּךְ לְמִיתָה. לכאורה קשה הלא מצוות תוכחה היא אפילו עד מאה פעמים כמו שדרשו חז"ל (בב"מ לא א) **הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ** אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים מַשְׁמַע.

ש. אָנָה אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ **עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם** (א כח) לכאורה וכי בשמים היו והלא בארץ היו, ואם תאמר עד השמים הוה ליה למכתב כן.

ש. **וְאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם.** (א ט) פרש"י - וְכָן אָמַר שְׁלֹמֹה: **כִּי מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט אֶת עַמְּךָ הַכָּבֵד הַזֶּה** (מל"א ג,ט) אֶפְשָׁר מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ: **וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם** (שם ה,יא) אוֹמֵר: "מִי יוּכַל לִשְׁפֹּט" וְגוֹמֵר? אֶלָּא כָּךְ אָמַר שְׁלֹמֹה: **אֵין דַּיָּנֵי אֻמָּה זוֹ כְּדַיָּנֵי שְׁאָר הָאֻמּוֹת, שֶׁאִם דָּן וְהוֹרֵג וּמַכֶּה וְחוֹנֵק וּמֵשִׁיב אֶת דִּינוֹ וְגוֹזֵל אֵין בְּכָךְ כְּלוּם**; אֲנִי, אִם חִיַּבְתִּי מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין, נְפָשׁוֹת אֲנִי נִתְבָּע, שֶׁנֶּאֱמַר: **וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ** (משלי כב,כג ;ספרי שם). לכאורה הרי גם בני נח נצטוו על הדינים [עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות, ושאר המצוות על פי סדר א"ב: א- אבר מן החי, ב- ברכת ה', ג- גזל, ד- דינים] ואיך אמר כאן **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם**.

ת. **אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס.** (איכה א א). רמז למנין השנים שבית המקדש השני היה קיים ומשנחרב **הָיְתָה כְּאַלְמָנָה**.

תשובות

א. **אֲנָשִׁים לְפָנַיְנוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ** (א כב) ר"ת אלול – לרמוז שצריכים האנשים הכשרים לחזור בתשובה בחודש אלול ולחפש על כל מי שיש בידו מעשים רעים לחזור בו. (רבינו אפרים)

א. **אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבְּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי** (ב כח) א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אמר קרא **אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבְּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן לִי וְשָׁתִיתִי** כמים, מה מים שלא נשתנו אף אוכל שלא נשתנה. כתב רבינו חננאל - רבנן גזרו בהו איסור. והאי קרא אסמכתא בעלמא. (ע"ז לז ב)*

ב. ברח לארץ ישראל בזמן המבול. (רש"י – נדה סא א) .כתב המהרש"א - למ"ד דלא היה המבול בארץ ישראל, ואע"ג דלדידיה נמי מתו בא"י משום הבלא [חום שהתלווה למי המבול, ואותו חום היה אף בארץ ישראל], אפשר עוג שהיה גיבור וגדול לא הזיק לו ההבל כמ"ש התוספות שם גבי ראם. **א"נ** איתא בגמרא (זבחים קיג ב) נס נעשה להם שנצטננו בצידי התיבה. **פרש"י** - ושם עמד עוג והראם וגם הזפת לא נפשר (לא הפשיר) והראם לא הוצרך לתיבה ומפני גובהן לא טבעו. כתיב (בראשית ז כג) **וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה**. אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, לומר שאף עוג נשאר. **אַךְ נֹחַ** בגימטריא **עוג** (בעה"ט) *

ג. גיירן עשיו קודם שנשאן כי הראה את עצמו בפני יצחק אביו כהולך בדרך הישר. (רש"ש – קידושין יח א) דכתיב (בראשית כה כח) **וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו**. פרש"י - לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו. וְשׁוֹאֲלוֹ: אַבָּא, הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן? כְּסָבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת וכ"כ המלבי"ם - שהיה מרמה אותו בפיו ופושט טלפיו כחזיר.

ד. דיני ממונות בשלושה, דיני נפשות בעשרים ושלושה, דיני ממונות דנים ביום וגומרים בלילה. כשמשה רבינו דן לבדו תוך שהוא נמלך עם השכינה לא היו שייכים אליו הדינים האלה, שהרי השכינה לא דיברה איתו בלילה וממילא לא דן בלילה. רק לאחר שמינה הדיינים התחדשו כל ההלכות האלו ולכן אמר להם **וָאֶקַּח אֶת רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם** ורק אח"כ **וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא**. (המהרי"ל דיסקין) *

ה. התבוננות בדרכי השי"ת היא מצוות כל יחיד ויחיד בפני עצמו לכך נאמר **רְאֵה**, לעומת ירושת הארץ היא מצוות הציבור ולכן נאמרה בלשון רבים. (פרקי תורה לרבי מרדכי גיפטר)

ה. הרגו מנשה ולא כתב ספרו, שלא היו הנביאים כותבים ספריהן אלא לפני מותן. (בב"ב טו א – רש"י) שלמה המלך כתיב בהו (מ"א יא ד) **וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ** לפי שבסוף ימיו נטרד ממלכותו. ולא היו הנביאים כותבים ספריהן אלא לפני מותן. (חידושי הלכות – שם) *

ו. ו' דברים היתה בוכה ומבכה אחרים עמה - בוכה ומבכה הקב"ה עמה, בוכה ומבכה מלאכי השרת עמה, בוכה ומבכה שמים וארץ עמה, בוכה ומבכה הרים וגבעות עמה, בוכה ומבכה שבעים אומות עמה, בוכה ומבכה כנסת ישראל עמה. (איכה רבה א כג) *

ז. **זָהָב** ר"ת **זן, הארץ, בונה** ירושלים. שהם שלושת הברכות בבהמ"ז שהם מדאורייתא. איתא בגמרא (ברכות כ ב) אָמְרוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הקב"ה: רבש"ע, כָּתוּב בְּתוֹרָתְךָ **אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד**, וַהֲלֹא אַתָּה נוֹשֵׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: **יִשָּׂא י-הוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ**?! אָמַר לָהֶם: וְכִי לֹא אֶשָּׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכְּתַבְתִּי לָהֶם בַּתּוֹרָה **וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֵת ה' אֱ-לֹהֶיךָ**, וְהֵם מְדַקְדְּקִים [עַל] עֲצָמָם עַד כְּזַיִת וְעַד כְּבֵיצָה. רואים שהקב"ה מוכן לוותר על כל חטאינו כולל חטא העגל הרמוז במילים **וְדִי זָהָב** מפני שאנו מדקדקים בבהמ"ז. (אגרת הטיול)

ח. **חֶרְמוֹן** - בגלל הקור השורר בו. **שִׂיאֹן** - על שם גובהו שנישאת מעל כל ההרים בסביבתה. וכתיב: וְעַד **הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן** (ד מח). **שְׂרִיֹן** מגן על סביבתו כשריון. **שְׂנִיר** – מלשון שלג. וכתיב: צִידוֹנִים יִקְרְאוּ לְ**חֶרְמוֹן שִׂרְיֹן** וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ לוֹ **שְׂנִיר**. תרגום יונתן - צִידוֹנָאֵי הַנּוּן קָרָן לְחֶרְמוֹן טַוּרָא דְמַסְרֵי פֵּירוֹי וַאֲמוֹרָאֵי קָרָן לֵיהּ **טַוּר תַּלְגָּא** דְּלָא פָּסִיק מִנֵּיהּ תַּלְגָּא **לָא בְקַיְיטָא וְלָא בְסַתְוָוא**. הר השלג שלא פוסק ממנו השלג לא בקיץ ולא בחורף.

ט. ט"ז אמה הוי דרך הרבים – כדאיתא במשנה (בב"ב ו ז) דֶּרֶךְ הָרַבִּים, שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה. דסתם דרך שבתורה ט"ז כדילפינן מעגלות המשכן. (תוס' יו"ט) דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ, אֵין לָהּ שִׁעוּר. שהמלך פורץ גדר לפניו לעשות לו דרך (הרע"ב) ומשה רבינו היה מלך כדכתיב (לג ה) **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ**. לכך כפל לו הלשון **בַּדֶּרֶךְ** להורות שלא יתנהג כמלך רק ילך בדרך הרבים של ט"ז אמה. **דֶּרֶךְ** בגימטריא **ט"ז אמה על ט"ז אמה**. (224) (פענח רזא)

י. י"ח אמות היו אורך רגליו של עוג – כתיב (ב לב) **וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה**. איתא במדרש באו משה וישראל לתחומה של אדרעי אמר להן משה נחנה כאן ואנו נכנסין בשחרית באו ליכנס לאדרעי ועדיין לא היתה העין רואה תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה ורגליו מגיעות לארץ אמר משה איני יודע מה אני רואה חומה אחרת בנו אלו בלילה. א"ל הקב"ה משה זה שאתה רואה הוא עוג. א"ר יוחנן אורך רגליו י"ח אמות אותה שעה נתיירא משה אמר הקב"ה אל תתיירא שאני מפילו לפניך מנין (במדבר כא, לד) **וַיֹּאמֶר י-הוָה אֶל מֹשֶׁה אַל תִּירָא אֹתוֹ**. (דברים רבה פ"א כד) **תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת רָחְבָּהּ** כתב הרשב"ם - עריסה של קטן כשהיה תינוק, לפי שכשהיה קטן היה חזק מאד ובהשתטחו היה משבר ערס של עץ לכך עשאוהו של ברזל, כי לאדם גדול שיש בו דעת לא היה צריך כך.

כ. כבוד התורה עדיף – הוה אמינא שצריך להקדים הגדול אפילו בא אחרי הקטן, [כדאיתא בגמרא (כתובות קו א) עם רב ענן **האי** [זו] מצות **עשה** של הדיינים לשפוט בצדק **והאי** [וזו] מצות **עשה** לכבד את בעלי התורה וגם את בני משפחתם — **עשה** של **כבוד התורה עדיף**. לכן **סלקיה לדיינא דיתמי ואחתיה לדיניה**]. לפיכך למדו חז"ל שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה, שֶׁאִם קָדַם וּבָא לְפָנֶיךָ, לֹא תְּסַלְּקֶנּוּ לָאַחֲרוֹנָה. (טעמא דקרא) *

ל. **לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט** (א יז) רמז למה שאמרו חז"ל מישעטפו הדיינים בטליתותיהם, והטעם הוא כדי שלא יכירו בעלי הדין כדי שלא יהיה לבם נטוי לצד אחד מהם. (רבינו אפרים) **א"נ** מאימת שכינה ושלא יפנו ראשן לכאן ולכאן ותהא דעתן מיושבת עליהם. (רש"י - שבת י א) *

ל. ל"ו ימים - מא' שבט ועד ז' אדר. **אֵלֶּה** בגימטריא **שלושים ושש** שבהם דיבר דברים של התוכחות האמורים בענין. (ציוני, אוה"ח) והוא נפטר בשבעה באדר (סדר עולם רבה פ"י) תרגום יונתן (א ג) וַהֲוָה לְסוֹף אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַדְסַר יַרְח **הוּא יַרְחָא דְשַׁבְטָא בְחַד בְיַרְחָא** מַלֵּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

מ. משה רבינו ביקש מחצי שבט המנשה שגם הם יצטרפו לבני גד ובני ראובן ויטלו אחוזתם מעבר לירדן, ומשום דרק בני גד ובני ראובן ביקשו ממשה שרוצים ליטול אחוזתם בעבר הירדן לפיכך לא הזכירם. (טעמא דקרא)

נ. נשותיו אשר היו מבנות אדום נתנו לו את הערים האלו, אבל מתחלה לא היו שלו. (פענח רזא) *

ס. סגולה לעין הרע לומר פסוק זה **וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ**. וזהו שהביא המדרש על דברי משה רבינו שאמר **יְ-הוָה אֱ-לֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב** , בהיותם רבים ככוכבי השמים צריכים לסגולה כנגד עין הרע. (שלמה חדשה) *

ע. ענוים צנועים וביישנים לפי שהבייישן הוא עניו. וכדאיתא ברמב"ם (סנהדרין פ"ב ה"ז) צריך שיהא בכל אחד מהן [מהדיינים]שבעה דברים, ואלו הן: חכמה, **וענוה**, ויראה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב. הרי שצריך הדיין להיות עניו. וכן הוא מלשון **נִכְסֹפָתָה**. היינו שיהיו אהובים וחמודים לבריות. (תורה תמימה) *

פ. פרעון חוב שיש לאלמנה הדין הוא שגובים אותה ממנה, ואין ממשכנים אותה. שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כד יז): **וְלֹא תַחְבֹּל בֶּגֶד אַלְמָנָה** (ב"מ קטו א) לפיכך כינה הנביא את עם ישראל **כְּאַלְמָנָה** כדי להבין מדוע לא הוחזר לנו ביהמ"ק משום שנטל בתורת פרעון חוב ומה שנטל בתורת פרעון אינו חוזר עוד. (ילקוט גרשוני בשם אהבת יהונתן)

צ. צדיקים היו קודם השליחות - דכתיב (במדבר יג ג) **כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה**. פרש"י - כָּל **'אֲנָשִׁים'** שֶׁבַּמִּקְרָא – לְשׁוֹן חֲשִׁיבוּת; וְאוֹתָהּ שָׁעָה כְּשָׁרִים הָיוּ. ומעת שהתחילו ללכת בשליחות הם פנו מדרך השכל הישר והרשיעו, וזהו **וַיִּפְנוּ**. (אוה"ח)

ק. ק"כ שנים חי ישעיהו הנביא. איתא במדרש (ילקו"ש שפ"ה) טליתו של ישעיה כמה מלכים קפל שנאמר (ישעיהו א א) **חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה**. אמרו רבותינו מאה ועשרים שנה חיה ישעיה כנגד ק"כ שנה של ארבע מלכים הללו: עוזיהו, יותם, אחז, יחזקיהו, למה **יִרְאַת יְ-הוָה תּוֹסִיף יָמִים**. *

ר. רואה חבירו שרוצה לעבור על מצוה הכתובה בתורה חייב להוכיחו אפילו מאה פעמים. אבל הכא בעי למימר שאין לו לאדם להזכיר לחבירו העבירות שכבר עשה כגון שיאמר לו עברת על כך וכך עבירות אלא סמוך למיתה כדי שלא יתבייש ממנו. ובזה אין הקפד אם לא יוכיחו יותר במה שכבר נעשה. (מושב זקנים) *

ש. שר הממונה עליהם עדיין היה בתקפו ובגבורתו, לפי כשהקב"ה רוצה להיפרע מהאומות נוטל שר שלהם ומשפילו שנאמר (ישעיהו כד כא) **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד יְ-הוָה עַל צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם** ואחר כך **וְעַל מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל הָאֲדָמָה**. (רבינו אפרים)

ש. שוגג אין בכך כלום – בן נח שהיטה את הדין בשגגה אין עליו איסור כיון שהיה נראה לו כך וזה שיקול דעתו ואפילו הטה את הדין. אבל בישראל אינו כן שיש לו לדעת ולברר דין התורה ולכן אם הטה הדין אפילו בשוגג הוא נתבע. בן נח אין עובר אלא אם כן הטה הדין במזיד שידע שאינו נכון או בשביל השוחד שנתנו לו הטה במזיד ואז נהרג. (טעמא דקרא) *

ת. ת"כ שנים עמד בית המקדש השני על מכונו ולאחר מכן נחרב על ידי טיטוס, בנו של אספסיאנוס קיסר. **הָיְתָה כְּאַלְמָנָה** – אחר **הָיְתָה** שנים היתה **כְּאַלְמָנָה**. אחרי **ת"כ** שנה בגימטריא **היתה**. (מעם לועז)

מקורות / חידודון *

א. כתב הב"ח - יש דברים שאסרו חכמים אעפ"י שאין להם עיקר מן התורה וכו' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ז) קס"ד דשלקות מדאורייתא היא מדכתיב **אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבְּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם** כמים מה מים שלא נשתנו מברייתן ע"י האור אף אוכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור ופריך מידי אור כתיב אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ופירש"י מדרבנן שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ומשתה ויאכילנו דבר טמא עכ"ל. וקשה דבמשנה פי' רש"י עצמו הטעם משום חתנות ונראה דבגמרא מוכח דבכולן גזרו משום בנותיהן אלא דאסמכתא דקרא היא כדי שלא יאכילנו דבר טמא דמש"ה לא שרי אלא כמים שלא נשתנה על ידי האור ואין לחוש בהם משום דבר טמא. (ב"ח - יורה דעה קי"ב:א' א')

ב. "**גָּלְתָה יְהוּדָה.**" וכי אומות העולם אינן גולים ? אלא אע"פ שגולים אין גלותם גלות, אומות העולם שאוכלים מפתם ושותים מיינם אין גלותם גלות, אבל ישראל שאין אוכלין מפתם ואין שותין מיינם גלותם גלות, אומות העולם שהן מהלכין באסקפטיות שלהם אין גלותם גלות, אבל ישראל שהן מהלכין יחפין גלותם גלות, לכך נאמר **גָּלְתָה יְהוּדָה.** כאן הוא אומר "**גָּלְתָה יְהוּדָה**" ולהלן הוא אומר (ירמיה נב, כז) **וַיִּגֶל יְהוּדָה מֵעַל אַדְמָתוֹ** אלא כיון שגלו תשש כחן כנקבה לכך נאמר **גָּלְתָה יְהוּדָה.** (איכה רבה א כח)

איתא במדרש - **וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה** חוץ מעוג מלך הבשן שישב לו עץ אחד מן הסולמות של התיבה ונשבע לנח ולבניו שיהיה להם עבד עולם מה עשה נח נקב חור אחד בתיבה והיה מושיט לו מזונו בכל יום ויום ונשאר גם הוא שנאמר (דברים ג יא) **כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר** וחוץ מארץ ישראל שלא ירדו עליה גשמים. (פרקי דר"א פרק כג)

ד. דיני ממונות גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה, אך דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות ורק ביום שלאחריו לחובה. וזה רמוז במילים **בָּעֵת הַהִוא** אותם דינים שגזר דינם יש לבצע מיד חוץ מדיני נפשות אותם יש לדחות למחר. (כלי יקר)

ו. **בָּכֹה תִבְכֶּה** - בָּכֹה על עגל אחד [בזמן משה רבינו], תִּבְכֶּה על שני עגלים [שהעמיד ירבעם]. **ד"א** על יהודה ועל ציון וירושלים. **ד"א** בכה על גלות עשרת השבטים, תבכה על גלות שבט יהודה ובנימין. **ד"א בכה ומבכה אחרים עמה** - בוכה ומבכה הקב"ה עמה דכתיב (ישעיה כב, יב) **וַיִּקְרָא ה' אֱ-לֹהִים צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד.** בוכה ומבכה מלאכי השרת עמה דכתיב (שם לג, ז) **הֶן אֲרִאֵלָם צָעֲקוּ חוּצָה.** א"ר זעירא חיצה כתיב, חיצה היא גביה דנכסיניה, א"ר ברכיה כמה דאת אמר (בראשית טו, ה) **וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה** "בכה" בוכה ומבכה שמים וארץ עמה, הדא היא דכתיב (יואל ב, י) **שָׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ** "בָּכוֹ" בוכה ומבכה הרים וגבעות עמה הדא הוא דכתיב (ירמיה ד, כד) **רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ.** "בָּכֹה" בוכה ומבכה כנסת ישראל עמה, הדא הוא דכתיב **וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה** וגו', ר' חוניא מתני ליה בשם ר' נחמיה **וַתִּשָּׂא** כתיב חובי בישא אוזפיתון לדריא כמד"א (דברים כד, י) **כִּי תַשֶּׂה בְּרֵעֲךָ.**(איכה רבה א כג)

כ. **א"נ** לפי שעל זה יש דרש מיוחד בפרשת משפטים בפסוק **מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק** (שמות כג ז) ת"ר, מניין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש אצטלא בת מאה מנה, שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך, ת"ל מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וכן בפסוק (דברים א יז) **לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ.** כתב המלבי"ם - עתה הזהיר שלא יטו משפט ע"י הכרת פנים או ע"י יראה, ר"ל כשבא לדין איש זרוע ונשוא פנים ותכיר פנים מצד כבודו, או תאגור ותעצור משפטיך מנגדו מצד יראתו שע"ז הזהיר לא תגורו מפני איש, ומ"ש **כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן** פי' חז"ל בסנהדרין שיהיה דין של פרוטה כדין של מאה. ומקשה פשיטא [ר"ל הלא ידענין מן בין איש ובין אחיו ובין גרו אפילו בין תנור וכירים] אלא לאקדומי שאם בא משפט הקטן קודם יקדימנו ולא יכיר פנים את הגדול להקדים משפטו.

כתב המהרש"א - וקשה דאכתי מהיכא תיסק אדעתין להקדים דין של ק' כיון שבא לפניו קודם דין של פרוטה דפרוטה של העני ודאי שהיא שקולה כמו ק' מנה של העשיר ויש להשיב בזה לפי שהותר לדיין ליטול שכר בטילתו דמוכח והשתא מדין של ק' מנה יוכל ליטול שפיר שכר בטילתו אבל מדין של פרוטה לא יוכל ליטול שכר בטלתו דא"כ לא יהיה הדין בפרוטה ואין נזקקין לפחות משוה פרוטה גם אפשר שהפרוטה כולה לא תספיק לשכר בטלתו ושמא יאמר הדיין אקדים הדין של ק' מנה שאוכל ליטול ממנו שכר בטלתי וע"כ הזהיר עליו הכתוב כקטן כגדול תשמעון שאם בא קודם לפניך הדין של פרוטה הקדימהו אף שלא תטול עליו שכר. (חידושי אגדות – סנהדרין ח א)

נ. מצודת דוד פירש : **אָז** - אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וגו' וכבשם.

ל. כתב הסמ"ע (שם) - פי' אם עתה הוא תחילת ישיבת הדיינין אז התחלת הדין הוא משיתעטפו הדיינים ואם התחילו לדון קודם התחלת שעה שביעית בדין אחר שנמצא שאין בעטיפתן היכר שהרי היו כבר מעוטפין מתחילת ישיבתן לדון אז התחלת דין זה הוא משיתחילו הבעלי דינים לטעון. **או שנתעטפו הדיינין**: פי' הדיינים היו בימיהן יושבין בטליתותיהן ובסודרין שלהן מעוטפין מפני אימת השכינה כדי שלא יפנו אנה ואנה וכמ"ש הטור והמחבר בסימן ח' סעיף ב' ע"ש.

ס. **א"נ** - עֲשָׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ , עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים. (אבות ה ה) היינו אע"פ **וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב** מקום של ג' פרסה על ג' פרסה החזיק ריבוי עצום ומופלג כזה. ולא אמר אדם צר לי המקום. **א"נ** משה רבינו אמר **אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם.** (א יב) ר"ל היות ואתם רבים ככוכבי השמים הדבר קשה לי לישא אתכם לבדי ואני מברך אתכם שתמשיכו להתרבות **יְ-הוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסַף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים.**

כתב הרד"ל - **אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ.** נראה שמלת ביראתך ט"ס דכאי כיון לקרא דתהלים קל"ח דכתיב בסיפא **כִּי הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ** ומינה נדרש שגאלם בכל ע"ב שמותיו אף שאמר תחלה לאברהם רק בשם אחד דן. (אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ וְאוֹדֶה אֶת שְׁמֶךָ עַל חַסְדְּךָ וְעַל אֲמִתֶּךָ כִּי הִגְדַּלְתָּ עַל כָּל שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ. תהלים קלח ב)

ע. **כְּסוּפִים** – היינו מי שנכספה וגם כלתה נפשם מהשתוקקותם לחכמה. מבקשי החכמה נקראים חכמים עוד קודם שלמדו חכמה. וכדברי רבינו יונה על דברי התנא באבות (ד א) אֵיזֶהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם. וכמו שפירשו חז"ל (ברכות נה א) אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר (דניאל ב, כא) **יָהֵב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין וּמַנְדְּעָא לְיָדְעֵי בִינָה.** היינו שיש בו השתוקקות לחכמה, שהרי לחכמה עצמה עדיין לא זכה. (חת"ס)

ק. פרש"י - ד' מלכים הללו קפח בימיו ביום שנצטרע עוזיהו שרתה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אחר שגלו עשרת השבטים כת"י) (ישעיהו א א)

ר. כתב המאירי - **אף מה שנאמר הוכח תוכיח הוכח אפילו מאה פעמים** ר"ל שאם הוכיח ולא קבל אפילו מאה פעמים חייב לחזור ולהוכיחו אם כן למה נאמר תוכיח ללמד שאפילו תלמיד שראה ברבו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו. (בב"מ שם)

ש. איתא בחוות יאיר (סימן קלו) שמותר לתת שוחד לדייני עכו"ם כאשר הישראל מתדיין אצלם ויודע בבירור צדקתו, ומשחדם שיזכוהו כאמיתת הדברים ולא יטו דינם לצד העכו"ם המעליל עליו. אבל בדייני ישראל הוא אסור באיסור שוחד, גם כאשר יודע שהצדק עימו. וטעם הדבר לפי שמצד הדיינים שלא באו בסוד הדברים, נעלם מהם צד ידיעת הדברים כפי שהוא יודע. נמצא שיש הבדל מהותי בין דייני עכו"ם לישראל. העכו"ם חייב לדון לפי האמת משום שהוא חייב על הדינין, אולם אין הוא חייב להמית עצמו באהל החכמה אלא חייב לשפוט ולדון במאזני השכל הישר ושיקול הדעת. לפיכך מותר לתת שוחד לדיין עכו"ם כדי שיתיישב בדבר וימצא צד סברא המצדיקה את הישראל מול מה שמעליל עליו בעל דינו העכו"ם. וגם זה בבחינת דין אמת. לעומת זאת דייני ישראל חייבים בכל כוחם להגיע לנקודת האמת ע"פ דעת התורה. ואין אלא נקודה אחת של אמת והיא של תורה, ולכן אסור להזיזם מאותה הלכה על ידי נתינת שוחד שבסורם יתעוות הדין. לפי זה אפשר לבאר את דברי רש"י **שֶׁאִם דָּן וְהוֹרֵג וּמַכֶּה וְחוֹנֵק וּמַטֶּה אֶת דִּינוֹ** היינו שלא הגיע לנקודת האמת, מכל מקום נשאר בגדר שכל האדם **אֵין בְּכָךְ כְּלוּם** ולא ייתבע על כך. מה שאין כן בדייני ישראל. (שמי ושם אבותי) הרמב"ן בפרשת וישלח לד יג מביא בשם הירושלמי שאם בן נח הטה דינו נהרג, לקח שוחד נהרג, ובשו"ת שואל ומשיב ח"א סימן ר"ל הקשו לו על זה, וכתב דנהי בדיני בני נח מצווים על לקיחת שוחד והטיית דינם ונהרגין על זה דאזהרתם זו מיתתם, אבל אם לא הרגו אותם בדיני אדם אין עונש בדיני שמים, אבל בישראל נתחייב נפשות אף על גזל לבד שאינו רק לאו. (אילת השחר)

שבעים פנים לתורה , לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת

התשובות אינם להלכה למעשה , הערות והארות יתקבלו בברכה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת ramnadlan018@gmail.com